

РАДОВАН ЗОГОВИЋ

ПЕТРОГРАД И НАТРАГ
ИЛИ
ШТА ЈЕ СВЕ АУСТРИЈА ПРЕДУЗЕЛА УЗ ЊЕГОШЕВ ПОВРАТАК
СА ЗАВЛАДИЧЕЊА У РУСИЈИ

ПРВИ КОНАК ОД ЦЕТИЊА К ПЕТЕРБУРГУ. ИЗВЈЕШТАЈ КОТОРСКЕ
ЦАРИНАРНИЦЕ КОТОРСКОМ ОКРУЖНОМ НАЧЕЛНИКУ
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

На царини смо, онако како упутство Ваше гласи,
ствар по ствар, не давши себи ни најситнији какав проскок,
а опрезно, да се ништа не помјери за по власи,
претражили пртљаг архимандрита црногорског.

Архимандрит полази на пут с 2 (и словом: двије) шкриње,
у њима: одјећа, рубље, чизме, огртач подстрт свилом,
4 (четири) у сребро оковане кубуре млетачкиње.
Књига, међутим, није било.

У сваки џеп смо, у бјечве, у чизме ушли руком,
гдје рука не може, вјешто смо прстом зашли;
није ли ни прст прошао, боли смо танким струком
жице. Ал' књига и папира нисмо нашли.

Оком смо, шипком свакој кубури прошли цијев,
сваки је учкурњак пипан — да ту не буде какав „прилог“.
Али не само што књига ћирилских и папира било није —
нигдје ни најмање цедуље није било.

И све је, све је — да поновимо Вашег мира ради —
рађено европски опрезно, вјешто, чисто.
И ништа се, ни на најситнијој каквој фалди,
помакло није. Све ће на пола власи бити исто.

ОД СТРЕПЊЕ САН, ОД СНА ПИСМО

Проби се тај сан. Кроз Петербург се цио проби до моћног зида, кроз моћну обзиду лавре Невског. Кроз све преграде палате к епископовој ноћној соби пут нађе. К узглављу, од врата, би на прэскок.

Проби се! Кроз сав сјај преображенске катедрале, кроз чин посвећења: кад год отвориш своје зјене, бескрај свијећа плане, сва се одличја од њих пале... Тај сан кроз све то: писмо од Вука, из Вијене.

Однекуд познато писмо. Као виђено негдје, негда. Опширно, а издваја се, чита се само врста:
„Глас каменштака печатати цензор не да“.

Сан је сан — шта сан зна? А ипак тишти, ипак пати!
А зором, у писму Вуку (у потезима немир прста):
„Допушташе ли ту Глас каменштака печатати?“

ПЈЕСНИК МИСЛИ И ЧЕСТО САЊА
О ЦЕНЗУРИ И „ГЛАСУ КАМЕНШТАКА“

I

И друго, Вуку, из Петербурга, писмо: Ако цензура допушта, нека печата „Каменштака“, и нек му дванаест егземплара пошаље било како ради петербуршких знанаца и вјештака.

И треће писмо: На Преображење, у Спаској катедрали завладичен је. Око двадестог септембра креће дому.
„Глас каменштака“ нек, дакле, не шаље амо. Али — тако би хтио да му се у Бечу радује штампаному.

II

И пјесник путује. Још јуче у коња сав врат глибав.
А данас по крову кола — вјетар силовит и набрушен.
И пјеснику се наједном чини: то вјетар *књигу* шиба, вјетар неподношљиво странице *књиге* струже.
„Гдје смо? И јуче је, и данас, до пута исти јечам!“
А он би да јуре — да трк њихов завитла натраг жита.
Галоп! Све до штампарије јерменске усред Беча!...
Ал' буде и друго: можда је боље да не хита.

III

Можда и јесте. Јер док он бјеше у Руса, док се дрма
к Бечу, и би да јури, јури, ил' опет да не јури, —
„Камештак“ његов, његов ма и не био чиста срма,
од Понтија до Пилата путује по цензури.

Гроф Седлницки, дворски полицај и цензор првог реда,
рукопис на надлежност гувернерскога шаље Задра:
гувернер сигурно лице да нађе, да оно рукопис испрегледа,
да резултат и суд свој гувернер пошље натраг.

Гувернер Лилиенберг рукопис спјева справља
циркулу дубровачком (барон Шалер): између својих људи
да најповјерљивијег нађе; да тај, награђен како ваља,
преведе спјев; барон Задру превод и предлог да упути.

И све унатраг: Шалер рукопис и превод „Каменштака“
спроводи Задру („пјесма се штампати не би смјела“).
Задар рукопис, превод, кратак садржај самог дјела
шаље Седлницком — у руку што никад не би млака!

IV

Пјесник, тог истог дана, из Боке, на своје ступа скале,
а удар му је, за тај дан и час, већ готов иза леђа:
Гувернер у писму Седлницком усваја шта о штампању каже
Шалер,
а Седлницки ће већ под тим име и звања да наређа.

СОНЕТ 1

Уходе. Уходе. У Трсту су, у Дубровнику ће, у Котору.
Уходе и овдје, на спорој трабакули „Проностико“.
Уходише посјету земљаку из Доброте. Трговцу. Чак доктору!
Уходе душу: бодар и колико, потиштен и колико?

Да, потиштен сам, растужен — до самогњева и безнађа.
А кривци су „Цигани“, „Оњегин“, „Годунов“, лирске пјесне.
Да, капетане: ти ме пресреташ, загледаш — ти погађаш.
А крив је Пушкин. Он чак најспореднијим словом бљесне.

О шта бих дао, шта бих све дао да га сретох!
И срео бих га, макар из Невског тражио пролаз скриван.

Али Пушкин је, рекоше знанци његови, ово љето
за грабом пошао у крај побуне Пугачова.

Петробург без њега! Опустје добра част Петробурга.
Од те се туге и море данас к мени бурка . . .

СОНЕТ 2

Уходе, уходе — да лове сваки мој покрет, сваку ријеч,
да прате сусрете моје и мисли моје ранозорске.
А чему? Назоре своје, љубав, преданост ја не кријем.
Ја сам грађанин слободе црногорске.

Да, чему сва врзма? Уходе: Пинели, Рафаели, Моро, Бердар,
доставе, писма, наредбе, упутства — чему све то?
Спријечисте ли ме да мислим и гледам? И ја гледам:
трабакула моја вас дан пролази кроз град Петров.

Петроград на Јадрану — спријечите! Уживам — спријечите! . . .
Не иде! Не разагнасте састанак палата многозорних,
Не чүсте, не ућуткасте изјаве моје, нијеме а рјечите,
пјевцу што слободи диже памјатник умотворни.

Сплетке, уходе, упутства, мито — заман, грешка!
Свемоћни-немоћни, ја вам се надмоћном душом смјешкам.

ОКРУЖНИ НАЧЕЛНИК ДУБРОВАЧКИ ФОН ШАЛЕР
САМ СА СОБОМ
ПОСЛИЈЕ РУЧКА ПРИРЕБЕНОГ ЊЕГОШУ И КОНЗУЛУ ГАГИБУ

Предјела, напици — напици од којих прокуца сваки дамар,
јестива, вина (чак и сад, при сјећању, језик цури!)
да тај поп осјети шта је мусава Русија према нама . . .
Ал' једи ти ту, слади се, од сласти прижажмури!

Уживај ти ту! Лијево, свакад тобожњи фројнд и тринкер,
сједи тај конзул (ухода руска!) — очима пиљи штүрим.
Десно, нововладика: усредсрећеност младе сфинге,
тајнама пуне. И ти ту од сласти прижажмури!

Све што поп изүсти, ја има да будно пратим (па се слади!),
да пратим и памтим — памћења, Боже, даруј!

Он из Русије иде. Ја сваку ријеч његову шаљем влади
задарској. Задарска бечкој. А бечка самом Цару.

Ја сам с Високих мјеста задужен да расплетем
све што витија овај исплете; да чистим срж од лажи.
А геак Гагић, сељачки лукав, сладећи једе, једе
да стомак мој до непажње моје пренадражи.

Ја ласком, ја пажњом и причом треба ту да докучим
шта обрекоше Руси; шта смјера цетињска руска секта.
А поп кићено прича; или, недокучив, дуго мучи.
И Гагић ужива: наш далматински пије „Нектар“.

Ја нудим, нудим владику, на густ га „Нектар“ бодрим:
домаћин, доброжелатељ — што год од свега да измамим.
А Гагић, руски послушник, у моје, у његове очи мотри.
Поп би може бит био и мекши — да смо сами.

Гости се ти ту! . . . Тај Гагић испија чаше често,
већ је и „пијан“, већ виче: „Мени доспи! Себи доспи!“
Не! Циркул ћесарски, кад то од њега тражи Престо,
зна успрегнути себе. Чак на овако царској гозби!

ИВАЧИЋЕВА УСМЕНА ИНСТРУКЦИЈА

Ради задатка вас, господо, важног сазвах
и хитног . . . Но прво приђите столу ближе.
Сјутра — то овдје православна већ зна паства —
владика цетињски из Руса бродом стиже.

И ви — ви докторе Моро: он вас треба,
болешљив; ти му Рафаели добра чиниш
у луци; о Бердару мисли: наш и крепак —
ви, ти, и ти: свуд се обрети и уклини!

Владика долази из самог Петербурга:
пази с ким се састаје, пази гдје се
дуже задржи, ко се напољу к њему гурка;
шта путник прича. Не стижеш — тргни везе!

И Задар све то, у писму мало прије,
тражи — ко мени јавља, тај се за Задар, за Беч стара.
Упамти, достави сваку гримасу, сваку ријеч.
Све је то за Царевину и за Цара!

За Царевину и за Цара!

ПЛАЧ ПРОТОПРЕЗВИТЕРА КОТОРСКОГ ЈАКОВА ПОПОВИЋА
У ПОВОДУ ЊЕГОШЕВА ПРИСПЈЕБА ИЗ РУСИЈЕ
И КРАТКОГ БОРАВКА У КОТОРУ

Невоље ли моје, Господине мој, добротом вазда скори!
Хоћу ли не навући подозреније владе, овим скривим
народу; чиним ли народу по вољи — противтворим
влади. И сад се ту снаћи! И сад ту мирно живи!

Веле ми њеки: бијаше ти скупити њеколко християна
и с њими на посещеније поћи егзарху Черне Горе.
Шта си се, веле, бојати имо? Плату не примаш с Губерана,
него те народ плаћа. От њега и зависиш — ови зборе.
И како опстати? И како вјеран остати царској стази?
О замерсенија! О каждодневних мојих мукa!
И све то, и разно друго, од Лубардића произлази,
од Настовића, Балтића и од Чука.

Виша част мојије парохијана, будући да потјече
од Горе Черне, а с њими и неки од осталих
такви посташе фанатици, такви пред њима скоротече,
да владика — како се Лубардићи у молбе бјеху дали —
ове недјеље остаде да божју службу служи,
хоћаше, увјерени будите, замерсеније бити право,
и ја никако не хоћах избјећи њекој гужви —
тако се многи разгријали бјеху главом!

И како да сам, мој Господине, на помоћ вазда скори,
миран: чиним ли не навући подозреније владе — скривим
народу; чиним ли што народ жели — противтворим
влади. И дед се ту снаћи! И деде — мирно живи!

ДОПУНСКА ДОСТАВА С ЊЕГОШЕВА ПРИСПЈЕБА У КОТОР
НА ПОВРАТКУ СА ЗАВЛАДИЧЕЊА У РУСИЈИ

Част ми је приопћити још — како је пресловути
владика одјевен био. Владика, рекох, само,
јер и пасопорат руски о вишем звању ћути —
степен митрополитскога нема тамо.

У шта је, дакле, велепобожни архијереј
одјевен био? У нову новцату хаљину од кадиве,
црвену, световњачкога кроја, чак и мјере.
Доње, на соблажњење Срба што у овом крају живе, —

Доње хаљине, како свећеник ово мора,
у њега није било — панталоне дуге, саре

ократких нових чизама с више бора
као у брдских јахача кад иду на пазаре.

Нововладика овај као владике штап не носи —
руке му висе до испод оптока с меким крзном.
А сад дознах: на ручку у г. Шалера, у дан посни,
с нашом господом је јео мрсно.

Впрочем, с потпуним знањем светог дуга,
како и доселе, в будушчем исто тако
Ваше Високопостављености предан слуга
јесам и остају — Поповић прота Јаков.

НАМЈЕСНИК ДАЛМАТИНСКИ ГРАФ ЛИЛИЕНБЕРГ
ЕПИСКОПУ ДАЛМАТИНСКОМ
И ПОТОЊЕМ ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ РАЈАЧИЋУ
(А. Д. 1833)

Ваше Преосвештенство! Са осјећањем истинског задовољства
хитам да Вам, за све што сте учинили да успије
наш план, пренесем признање министарскога руководства, —
план уз повратак цетињског владике из Русије.

Ви сте, и прије упута мога, разаслали строги упут
да новом владици, као егзарху друге власти,
ни палбом, ни звоњавом, ни појединачно, ни у скупу,
нико не смије учинити никакав знак почаст.

А ако, предвидјели сте, на молитву негдје уђе, —
да на мала врата у олтар мора. До краја службе божје.
Хтједне ли да и сам служи, да му се, као туђем,
уљудно а тврдо на знање стави: да не може.

И ево плода ревности наше скупне: Мук и тајац!
Мук у Дубровнику. Мук у Савини. Мук у Новом.
Владици завладиченом с толико руског сјаја,
у дочек, у испраћају — ниједно цигло слово!

На Посат промаче, к цркви — за руком му је то ту пошло,
а пароси Хрисант и Борђе — „званично су се разбољели“.
Савински архимандрит „показао се — пише — оштро“,
и „митрополит су с пратњом Котору извољели“.

Али колико год се о Вашој ревности рекло, све је мало.
Ви сте извјештај о Његошевим везама, ставу, раду

у Руса — подастрли. Преосвештенство је Ваше знало прозрењем и дјелом претећи чак и Владу.

И истина о ревности Вашој до Највишег је стигла Мјеста, на Највишем је Мјесту добила захвалу и признанства. Ја Вам, дакле, носим, као најљепши епилог овог текста, превишње задовољство Царскога Величанства.

ЊЕГОШ, НА ПОВРАТКУ ИЗ РУСИЈЕ,
ЗАДРЖАЛИ СУ У КОТОРСКОЈ ЦАРИНАРНИЦИ
СВЕ ДОНЕСЕНЕ КЊИГЕ, ЊИХ ЧЕТИРИ СТОТИНЕ НА БРОЈУ

Задржати! Изговор: прави се њихов попис,
задржати све те епископове руске књиге.
Сандуке под браву. У заклонитој тврдој соби.
Виши циљеви то траже. Више бриге.

И ту их нека. Нека у сваку од њих задру
вјешти читачи: шта се све скрива за тим текстом?
Цар лично о руско-црногорским везама пише Задру —
да се уходе, да се кидају сваким средством.

Нек тражи владика! Нека се чуди: „Читав мјесец!
Ноћи дуљају — штиво је лијек кад сколе ноћне тмуше.“
Нек му се „књиге пошљу“, нек му се „с руке десе...“
Не, књиге их ту нека. И што дуже!

Опет владика: „Кише! Цетињске кише косе!
Крупно, без изгледа да икад стане — бије, бије!
И лијек су књиге. Бар Пушкинова књига прозе“. —
Не! Нека још постоји и тај лијек!

Бунт најзад! „Чим се то душника царству маша
Гњедич с Илијадом, пјесник Годунова и Полтаве?“
Немојте, „господару“. А ћирилица руско-ваша?
А Гњедич тај, а Пушкин тај није Славен?

Да, друм на Исток. И руске бусије на том друму.
Проруска странка у Гори Црној. У бок, Кесер!
И Бесар сâм — примијенити сва средства, сваку суму! —
хоће: мрсити руско-црногорске „братске везе“!

АДОБАТИ, АДМИНИСТРАТОР ПРЕТУРЕ У ХЕРЦЕГ-НОВОМ,
НАМЈЕСНИШТВУ ДАЛМАТИНСКОМ У ЗАДРУ

Православни сусједних насеља и овога
доказе, и сваким даном све већма, дају многе
да осим Руса не припознају другог бога.

Ту скоро, на примјер, усидрио се испод Боке,
на своје путу од Трста до Одесе,
брод са заставом руском. И откад ондје стаде,
не бјеше часа да се, у групама и до десет,
онуда, стрмином и уз њу, не врзу и не веру
разни православни; да се минуте и минуте
не задрже на тако званоме Белведеру:
Гледају. Диве се. И не ћуте.

У Савини се, о успењу, са свију страна среза
народа згрнуло много. Групама овдје, ондје.
И свака све тјешња — као сноп прутом стезан.
У датом часу богослужења руски брод је
из свих топова дао цијелих седам салва.
И тад, из групе Ришњана (за блаже овдје слове!)
зачуле су се ријечи, чуо сам и ја, тачно ове:
„Православни нас барјак лумбардава!“

Да православни — крв, вјера, упливна Црна Гора —
к Русији осјећај љубави гаје, и то јаван,
извијестиће и срески поглавар из Котора.

Напомена. — „И Пресидијум Намјесништва, актом бр. 91 г. п. од
17. VI 1833, наређује среском поглавару у Котору Ивачићу да предложи
средства којима би се православни у Боки которској могли привести реду,
а њихово свештенство боље прилагодило погледима владиним“ („Записи“
VI/1936, с. 367).

ГУВЕРНЕР ДАЛМАТИНСКИ ГРАФ ЛИЛИЕНБЕРГ,
САМ СОБОМ, А О ЊЕГОШУ

Ми — почашћења. Ми удовољавамо ситне жалбе.
Ми чак кроз прсте — кад у нас „фали“ његов „лакац“.
Ми преиздалека: „К нама!“ Ми лијечника, лијек, хвалбе.
А он, тај Ђилкош, на све то? Он ни макац.

Ми још штедрији: налог Рајачићу да запопи,
да части и дарује сваког његовог кандидата,
чак очеве-прваке што их прате, ти набоби!
А он? Сигуран. Не мари ил' не схвата.

Натукнеш: Уз нас ће, на Русе, Европа да се сврста.
А ми Ловћену у темељу. Шта чека он од рата?
А тај поп двоветраш, музикантски дугог прста,
сједи достојанствен — не чује ил' не схвата.

О зид и даље бобом? Не, сад ће у Петербург
да поћу жалбе црногорске: владика руског брата
издаје и клевета; у другу, кришом, креће бербу —
с Аустријцима у Боци шурује, пјанчи, карта . . .

Стрпљења, велечасни! Прво ће *нижајша* молба ваша
да цару спјев посветите — остати без *отвјета*.
И „Сводобијада” ће ваша, од свега пређашњег вама дража,
дуге фијоке допасти — на дуга многа љета.

Потом ће (стрпљења!) славина синодска да прекапи,
У Бечу ћете, у *посољству*, на досаду чак и стражи,
визу чекати. У Пскову ћете, сву зиму, знојити коњске сапи.
И све узаман. Окрећи натраг, *не солоно похлебавши* . . .
И сад ће ваљда и догматизам да исхлапи . . .